

ARHEOLOGIE, ISTORIE ANTICĂ ȘI MEDIE

CONTRIBUȚII LA STUDIUL PESCUITULUI ÎN EPOCA PIETREI PE TERITORIUL ROMÂNIEI: CÂRLIGE DE UNDIȚĂ EPIPALEOLITICE DIN MATERII DURE ANIMALE

CORNELIU BELDIMAN*

Progresele înregistrate în cercetarea preistorică din România în ultimele decenii au contribuit la abordarea și lămurirea unei game variate de probleme, de la originea, difuziunea și evoluția diverselor culturi până la aspectele legate de paleoeconomie, habitat, spiritualitate, comportament funerar etc.

În acest larg context general, un demers care se dovedește esențial pentru cunoașterea realităților din domeniul achiziției, prelucrării, stocării și utilizării mijloacelor de subzistență este studierea sistematică exhaustivă (tipologie – tehnologie – funcționalitate) și potrivit metodologiei actuale aplicate în plan internațional a diferitelor categorii și tipuri de artefacte, realizate din materiale de o mare varietate, precum cele minerale dure (litice) și plastice (argilă), organice (vegetale și animale) etc. Potențialul informațional al acestor loturi de artefacte este foarte mare și, în mod frecvent, el a rămas subexploatat. În multe cazuri, aceste artefacte reprezintă singurele dovezi relevante relative la practicarea unor activități specifice din sfera subzistenței; totodată, ele ilustrează aplicarea unor soluții tehnice evaluate, unele dintre ele unicat în prelucrarea materiilor prime respective¹.

În această ordine de idei, pentru augmentarea cunoștințelor noastre relative la strategiile de subzistență ale populațiilor preistorice timpurii de pe teritoriul României și, în același timp, pentru a ilustra în mod succint utilizarea datelor pe care le putem obține prin valorificarea extensivă a unor descoperiri mai vechi în lumina achizițiilor metodologice recente, ne propunem ca, într-o suită de lucrări care debutează cu studiul

* Universitatea Creștină „Dimitrie Cantemir” București

¹ A se avea în vedere, în primul rând, cazul industriei preistorice a materiilor dure animale, domeniu care constituie de circa un deceniu și în România obiectul unor cercetări sistematice, finalizate prin elaborarea unei teze de doctorat, prin contribuții la finalizarea unor lucrări de referință în străinătate și prin elaborarea unui număr important de studii; cf. H. Camps-Fabrer (dir.), *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique. Cahier VI. Eléments récepteurs*, Union Internationale des Sciences préhistoriques et protohistoriques, Commission de Nomenclature sur l'industrie de l'os préhistorique, Treignes, 1993 (în colaborare cu J. Allain, A. Averbough, H. Barge-Mahieu, C. Beldiman, D. Buisson, H. Camps-Fabrer, P. Cattelain, S.-Y. Choi, J. G. Nandris, M. Patou-Mathis, A. Peltier, N. Provenzano, D. Ramseyer); C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată și susținută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” din București, 2000; idem, *Studiul industriei preistorice a materiilor dure animale – istoricul problemei și evoluția concepțiilor metodologice*, în „Analele Universității Creștine «Dimitrie Cantemir»”, 4, 2001, p. 45-88 (cu bibliografia).

de față, să etalăm datele referitoare la categoriile cele mai vechi de unelte din materii dure animale (os, corn) folosite în practicarea pescuitului (în forma sa activă), așa cum se cunosc ele din descoperirile de până acum: cârlige de undiță; armături ale instrumentelor de aruncare de tipul harpoanelor și al vârfurilor de sulită. Obiectivul propus este cu atât mai important și necesar cu cât el nu a beneficiat încă de o tratare specială în literatura românească de profil².

Repertoriul descoperirilor, așa cum se configurează el la momentul actual al cercetărilor, înregistrează pentru grupa tipologică a cârligelor de undiță din materii dure animale databile în epipaleolitic (cultura tardigravettiană de aspect mediteranean, aproximativ mileniile 12 – 10 B. P.)³ existența excepțională a unui efectiv de proporții reduse, însumând trei piese (N total = 3), recent încadrate tipologic și funcțional ca atare. Este vorba de descoperiri provenind din două situri riverane din zona Clisurii Dunării: Dubova – „Cuina Turcului“, com. Plavișevița, jud. Mehedinți (adăpost sub stâncă, unde s-au descoperit două piese, N = 2) și Ogradena – „Icoana“, com. Ieșelnița, jud. Mehedinți (așezare de terasă, de unde provine o piesă, N = 1).

1. **Cârlig de undiță rectiliniu** (fig. 1/1). A fost descoperit în așezarea de la Dubova – „Cuina Turcului“, prin cercetările efectuate de C. S. Nicolăescu-Plopșor și V. Boroneanț în anul 1964. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul DCT/II 20 și aparține tipului *I A13 a*⁴. După datele publicate relative la contextul de proveniență, artefactul a fost recuperat din nivelul epipaleolitic II al sitului, fiind considerat vârf de sulită sau de săgeată (?)⁵. Piesa nu a putut fi identificată în loturile cercetate recent și aflate în colecțiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan“ al Academiei Române din București – Sectorul Paleolitic,

² Pescuitul ca domeniu preistoric specific de achiziție a mijloacelor de subzistență nu s-a bucurat, în literatura românească, de o tratare sistematică a tuturor aspectelor pe care le implică; s-au valorificat în special datele rezultate din analiza resturilor scheletice ale faunei piscicole; tehnicile și unelte de pescuit nu au făcut obiectul unor studii aprofundate, pe măsura masei documentare acumulate; uneori, chiar materialele publicate cu ani în urmă sunt ignorate – cf. Th. Nalbant, *Câteva observații asupra resturilor de pești descoperite în straturile romanello-aziliene (I-II) de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Studii și cercetări de istorie veche“, 21, 1970, 1, p. 41-44; E. Comșa, *Pescuitul în epoca neolitică din sudul României*, în „Cultură și civilizație la Dunărea de Jos“, 1, 1985, p. 17-24; idem, *Neoliticul pe teritoriul României. Considerații*, București, 1987, p. 85-87; idem, *Viața oamenilor din spațiul carpato-danubiano-pontic în milenii 7-4 î.Hr.*, București, 1996, p. 177-191; vezi mai recent V. Radu, *Sur la durée d'utilisation d'une zone de rejet ménagers appartenant à la culture Gumelnitza A2 du tell d'Hârșova. Etude archéologique préliminaire*, în „Cercetări arheologice“, 11, Partea I, 1998-2000 (2001), p. 75-83, ca și rapoartele de săpături prezentate la sesiunile arheologice anuale din ultimii șapte ani privind siturile de la Hârșova, jud. Constanța și Bordsuani, jud. Iași.

³ Pentru problematica generală a epipaleoliticului pe teritoriul României și a culturii tardigravettienne de aspect mediteranean cf. Al. Păunescu, *Le Paléolithique et le Mésolithique de Roumanie (un bref aperçu)*, în „L'Anthropologie“ (Paris), 93, 1989, 1, p. 123-158; idem, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, 2000, *passim*; idem, *Paleoliticul și mezoliticul pe teritoriul României*, în M. Petrescu-Dîmbovița, Al. Vulpe (coord.), *Istoria românilor. Vol. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate*, București, 2001, p. 96-100.

⁴ C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată și susținută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan“ din București, 2000, vol. II, p. 83.

⁵ C. S. Nicolăescu-Plopșor, M. Davidescu, Șt. Roman, V. Boroneanț, *Cercetările arheologice de la Cazane*, în „Studii și cercetări de istorie veche“, 16, 1965, 2, p. 407-411; V. Boroneanț, *La période épipaléolithique sur la rive roumaine des Portes de Fer du Danube*, în „Prähistorische Zeitschrift“, 45, 1970, 1, p. 4-10, 23-24; Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus“, 5, 1978, p. 22-23, fig. 7/10.

ale Muzeului Național de Istorie a României și ale Muzeului „Porților de Fier” din Drobeta-Turnu Severin. În aceste condiții, nu avem la dispoziție, deocamdată, decât datele sumare publicate. Nivelul epipaleolitic II a fost datat radiometric la 10.125 ± 200 B.P.⁶.

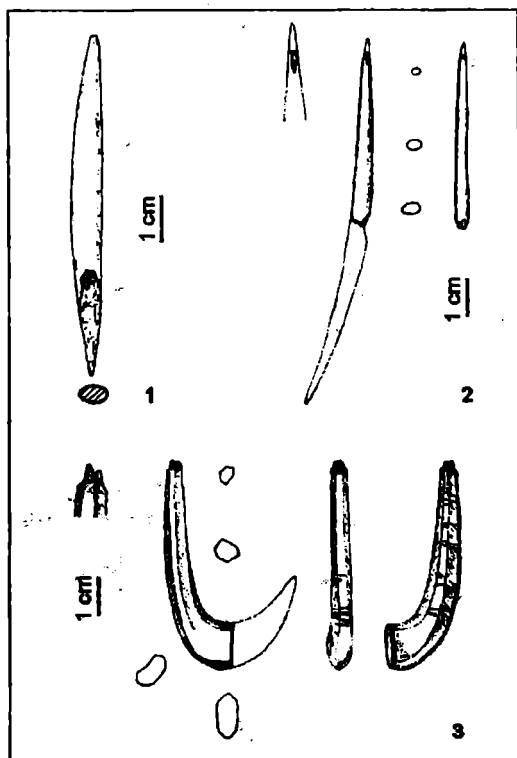

Fig. 1. Cârlige de undiță de os epipaleolitice: 1 Dubova – „Cuina Turcului” (DCT II 20); 2 Ogradena – „Icoana” (OGI/I.3); 3 Dubova – „Cuina Turcului” (DCT I 40).

Cârligul este realizat, foarte probabil, dintr-un fragment diafizar compact de os lung, provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovidu, cal, cerb). El se păstrează în stare fragmentară, lipsindu-i extremitatea distală și partea proximală (stabilite de noi în mod convențional). Aceasta din urmă a fost fracturată oblic, probabil în vechime, în urma folosirii. Piesa aparține tipului rectiliniu având corpul lis, cu margini convexe, fără amenajare de retenție a firului și secțiuni ovale. Corpul are silueta asimetrică în plan axial, cu margini convexe convergente; extremitățile sale erau ascuțite. Partea mezială reprezintă zona de maximă îngroșare, și, așa cum s-a precizat deja, nu are amenajări speciale pentru fixarea fibrei/firului undiței.

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală inițială cca. 80 mm; lungime păstrată 72 mm; diametrul maxim (la partea mezială) 7/5 mm; diametrul părților distală și proximală 4/3 mm.

⁶ Idem, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, 2000, p. 344.

Etapela ipotetice ale fabricării au inclus: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percucie directă lansată (spargere); fasonarea, realizată pe întreaga suprafață a piesei prin raclaj axial intens, în scopul modelării formei definitive a corpului și amenajării părților ascuțite. Această din urmă operație a eliminat integral morfologia anatomică a suportului (volume anatomice transformate integral).

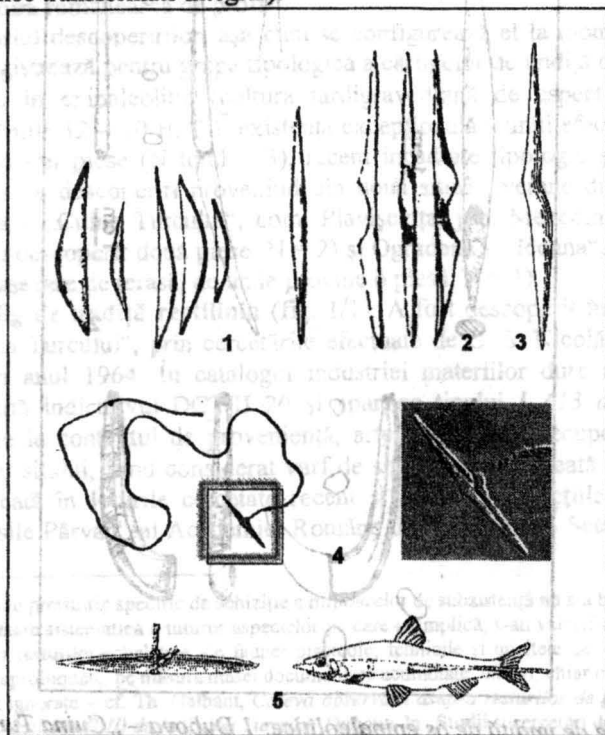

Fig. 2. Cârlige de undiță drepte de os preistorice descoperite în Europa și analogii actuale: 1 La Gravette, Franța (gravettian); 2 Rochereil, Franța (magdalenian); 3 Isturitz, Franța (magdalenian); 4 Cârlig de lemn drept din sud-vestul Franței, sec. XX, cu fir și ligatură de fixare centrală; 5 Cârlig de lemn drept din Finlanda, sec. XX și mod de utilizare (după Cleyet-Merle 1990, p. 85-87; Feustel 1973, p. 165, 202, fig. 125/2 și 156/1-2) (scări diferite).

Fixarea cârligului pe fir se făcea prin legarea la nivelul părții meziale. Odată ce momeala fixată la unul sau la ambele capete ascuțite era înghițită de pești de talie mare, capturarea lor era posibilă prin fixarea cârligului la nivelul esofagului sau al stomacului, așa cum se cunoaște și se aplică până astăzi în practica halieuristică⁷ (fig. 2/4-5). În ceea ce privește urmele de utilizare, judecând după morfologia planurilor de

⁷ Cf. analogiile la R. Feustel, *Technik der Steinzeit*, Weimar, 1973, p. 201-202, fig. 1-2; J.-J. Cleyet-Merle, *La Préhistoire de la pêche*, Paris, 1990, p. 84-87 (ambele lucrări oferă și bibliografia extinsă asupra temei). Pentru problematica specifică a faunei paleoictiologice cf. O. Le Gall, *L'Ichtyofaune d'eau douce dans les sites préhistoriques. Ostéologie - Paléocéologie - Palethnologie*, Cahiers du Quaternaire No. 8, Paris, 1984.

fractură respective, redată în desenul avut la dispoziție, este de presupus că fracturarea extremității distale și a părții proximale a survenit în timpul folosirii, respectiv prin recuperarea cârligului după prinderea peștelui, acesta având, probabil, o greutate destul de mare. Mai putem remarca faptul că artefactul în discuție era, la momentul abandonului, încă utilizabil; el necesita însă reamenajarea prin reascuțire a extremităților, recurgându-se la procedeul raclajului axial⁸.

Ca analogii putem cita exemplarele databile în paleoliticul superior provenind de la: La Gravette, La Souquette, Laugerie-Basse, La Madeleine, Rochereil, Franța⁹ (fig. 2/1-2). Cât privește reprezentarea unor specii piscicole de apă dulce în arta europeană parietală și mobilieră a epocii (situri din Franța și Spania) a se vedea fig. 4¹⁰.

2. **Cârlig de undiță rectiliniu** (fig. 1/2). A fost descoperit prin cercetările întreprinse în anul 1968 de C. S. Nicolăescu-Plopșor și V. Boroneanț în așezarea de la Ogradena – „Icoana” (S II, carourile 3-4, adâncimea 1,40 m, nivelul I epipaleolitic)¹¹. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul OGI/I 3 și aparține tipului *I A13 b*¹². Piesa se păstrează în colecțiile Muzeului Național de Istorie a României, nr. inv. 18.288 (expusă în sala rezervată paleoliticului superior și epipaleoliticului) și a fost studiată în mod detaliat de noi în anul 1995, fiindu-ne pusă la dispoziție de conducerea muzeului¹³.

Ca și exemplarul descris mai sus, cârligul de la Ogradena – „Icoana” este realizat dintr-un fragment diafizar compact de os lung, provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb). El se păstrează sub formă de fragment: lipsește extremitatea proximală, fracturată oblic și jumătatea distală (respectiv, partea mezială și cea distală), fracturată la nivelul părții meziale. Morfologia fracturilor este neregulată, ea producându-se pe planuri oblice intersectate, de lungime variabilă și indicând producerea ruperii prin acțiune mecanică intensă survenită brusc, probabil în timpul utilizării. Forma generală a cârligului este ușor curbă în jumătatea inferioară (reconstituită grafic); marginile păstrate sunt rectilinii convergente, iar secțiunile ovale și microfațetate (prin fasonare). Partea mezială prezintă, pe marginea stângă, o porțiune concavă, foarte probabil simetrică (având margini divergente spre extremitățile proximală și distală). Nu se observă indicii ale existenței unei astfel de îngustări a corpului și pe marginea opusă. Este vorba de o amenajare destinată atașării prin legare a firului undiței. Prin urmare, avem de-a face cu o piesă care aparține tipului rectiliniu cu amenajare (scobitură, adâncitură) pentru fixarea firului.

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală inițială cca 125 mm; lungime păstrată 58 mm; diametrul maxim (la partea mezială) 5/4 mm; diametrul părții distale (și, probabil, al celei proximale) 2/1,5 mm; lungimea porțiunii concave (scobitura) cca

⁸ Diagnoza paleo ihtiologică a nivelului II al sitului înregistrează speciile: plătică, știucă, cegă, nisetru, șalău, clean, somn, crap – cf. Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, 2000, p. 342.

⁹ J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 86-87.

¹⁰ *Ibidem*, p. 56, 61, 65, 79.

¹¹ Piesa este inedită. Pentru date asupra cercetărilor și stratigrafiei sitului cf. V. Boroneanț, *op. cit.*; Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 394-408.

¹² C. Beldiman, *op. cit.*, p. 94.

¹³ Exprimăm mulțumiri dr. Crișan Mușețeanu și dr. Radian Andreescu pentru sprijinul acordat cu amabilitate colegială.

10 mm; adâncimea porțiunii concave față de margine 1,5 mm.

Etapela ipotetice ale fabricării au inclus, ca și în cazul piesei precedente: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuție directă lansată (spargere); fasonarea, realizată pe întreaga suprafață a piesei prin raclaj axial intens, aplicat în dublu sens, dinspre partea mezială spre extremități, în scopul modelării formei definitive a corpului și amenajării părților ascuțite; operația a eliminat integral morfologia anatomică a suportului și a condus la producerea unor microfațete specifice, net observabile cu ochiul liber și mai ales cu lupa; amenajarea scobiturii de la nivelul părții meziale, prin raclaj axial intens.

Fixarea cârligului pe fir se făcea prin legarea la nivelul părții meziale, în scobitura special amenajată¹⁴ (fig. 2/4-5).

În ceea ce privește urmele de utilizare, judecând după morfologia planurilor de fractură respective, este de presupus că fracturarea extremității distale și a părții meziale a survenit în timpul folosirii, respectiv prin recuperarea cârligului după prinderea peștelui; acesta a avut, probabil, o talie destul de mare. Remarcăm faptul că artefactul în discuție era, la momentul abandonului, nereutilizabil, dată fiind lungimea păstrată, necorespunzătoare modulului cârligelor destinate prinderii speciilor piscicole cu greutate relativ mare. După recuperare, fragmentul de cârlig de la Ogradena a fost, în consecință, abandonat definitiv¹⁵.

Ca analogii putem cita exemplarele provenind de la Rochereil, Isturitz, Franța¹⁶ (fig. 2/2-3).

3. **Cârlig de undiță curb** (fig. 1/3). A fost descoperit în așezarea de la Dubova – „Cuina Turcului” prin cercetările efectuate de C. S. Nicolăescu-Plopșor și Al. Păunescu în anii 1965-1969. El a fost recuperat din nivelul epipaleolitic I; nu dispunem de alte precizări relative la contextul de proveniență¹⁷. În catalogul industriei materiilor dure animale, recent elaborat, el poartă indicativul DCT/I 40 și aparține tipului I A/4¹⁸. Piesa se păstrează în colecțiile Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan” al Academiei Române din București, Sectorul Paleolitic și a fost studiat în detaliu de noi în anul 1995, fiindu-ne pus la dispoziție de dr. Al. Păunescu¹⁹. Datele radiometrice disponibile până acum indică pentru nivelul I o vârstă cuprinsă între 12.600 ± 120 B.P. și 11.960 ± 60 B.P.²⁰.

Obiectul a fost confecționat dintr-un fragment diafizar de os lung provenind de la un mamifer de talie mare sau mijlocie (bovideu, cal, cerb) și se păstrează în stare fragmentară. Lipsește partea distală, respectiv cca 2/3 din segmentul curb, fracturat în vechime. Planul rectiliniu de fractură, dispus transversal pe axul lung (funcțional) poate indica producerea ruperii atât datorită acțiunii agenților taphonomici neantropici, respectiv deshidratării osului și presiunii straturilor solului, cât și greutateii peștelui

¹⁴ Vezi *supra*, nota 5.

¹⁵ Diagnoza paleo ihtiologică a sitului (nerepartizată stratigrafic) înregistrează speciile: știucă, somn, crap, plătică, nisetru, șalău - cf. Al. Păunescu, *op. cit.*, p. 406.

¹⁶ J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 87.

¹⁷ Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Cuina Turcului-Dubova*, în „Tibiscus”, 5, 1978, p. 25, fig. 9/3.

¹⁸ C. Beldiman, *op. cit.*, p. 79.

¹⁹ Aducem mulțumiri dr. Al. Păunescu pentru sprijinul acordat.

²⁰ Al. Păunescu, *Paleoliticul și mezoliticul din spațiul cuprins între Carpați și Dunăre*, București, 2000, p. 344.

capturat (uzură funcțională). Extremitatea proximală are aspect neregulat, ea fiind brută de debitaj (fracturare prin percuție directă/flexiune).

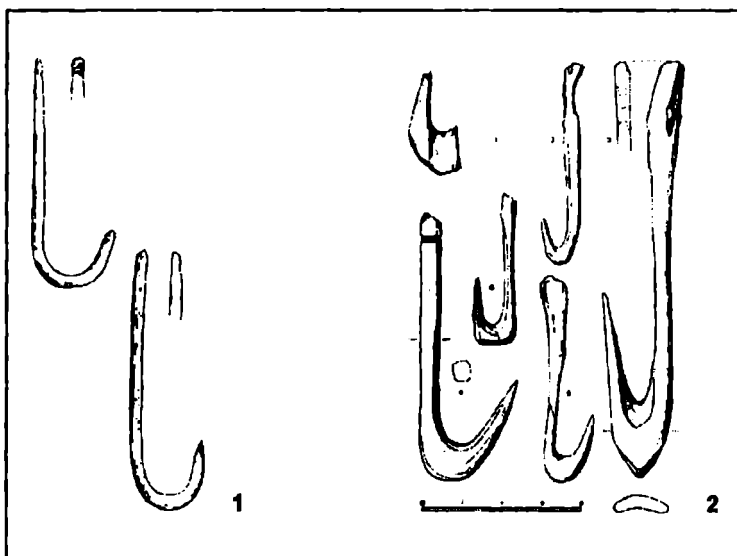

Fig. 3. Cârliche de undiță curbe de os preistorice descoperite în Europa: 1 Bedeilhac, Franța (magdalenian); 2 Mezin, Pritzerbe, Plessow, Hohenferchesar, Gransee, Svaedborg, Rusia, Germania, Suedia (paleolitic superior – mezolitic – neolitic) (după Cleyet-Merle 1990, p. 99, 137) (scări diferite).

Ca încadrare tipologică avem de-a face cu un cârlig de undiță curb cu partea proximală rectilinie simplă (fără amenajare pentru fixarea firului); el are o morfologie complexă, putându-se distinge: partea proximală și partea mezială, formând cca jumătate din lungimea piesei și având formă rectilinie piramidală sunt fațetate, având margini convergente și secțiuni poligonale neregulate; partea distală, de formă generală curbă accentuată (semicirculară asimetrică), are marginile convexe convergente, extremitate foarte probabil ascuțită și secțiune convex-concavă spre partea mezială și hexagonală la mijlocul părții distale. Pe marginea stângă a părții meziale și a părții proximale, prelungindu-se pe fața inferioară, se observă șase grupuri compuse din 2-5 linii scurte relativ paralele, realizate prin crestare cu tăișul unei unelte litice și dispuse transversal față de axul principal al piesei, la intervale variabile de 5-8 mm. Aceste crestături nu reprezintă un decor (de altfel, utilitatea obiectului nu se precizează în publicațiile în care acesta figurează până acum)²¹, ci au fost executate în scopul facilitării fixării firului undiței, respectiv pentru sporirea gradului său de aderență, având în vedere solicitarea prin tracțiune la care era supusă ligatura respectivă în timpul utilizării și existența riscului curent de alunecare pe o suprafață lisă. Nu am putut identifica în literatura consultată o analogie atât de veche pentru piesa de la Dubova.

²¹ Vezi, spre exemplu, J. K. Kozłowski, *L'art de la Préhistoire en Europe orientale*, Paris, 1990, p. 174, fig. 123 g.

Vom constata însă aplicarea acestei soluții mai târziu, la cârligele de os pentru undiță atribuite culturii Starčevo-Criș descoperite în același sit²².

Dimensiunile obiectului sunt: lungime totală inițială (pe axul curb) cca 80 mm; lungime păstrată 58 mm; diametrul extremității proximale 4,5/4 mm; diametrul părții proximale 5/4 mm; diametrul părții meziale 7/6 mm; diametrul părții distale 16/6 mm; diametrul extremității distale (reconstituit grafic) cca 4/3 mm; lungimea liniilor crestate 3-4 mm; lățimea liniilor crestate 0,5-1 mm adâncimea liniilor crestate 0,3-0,5 mm.

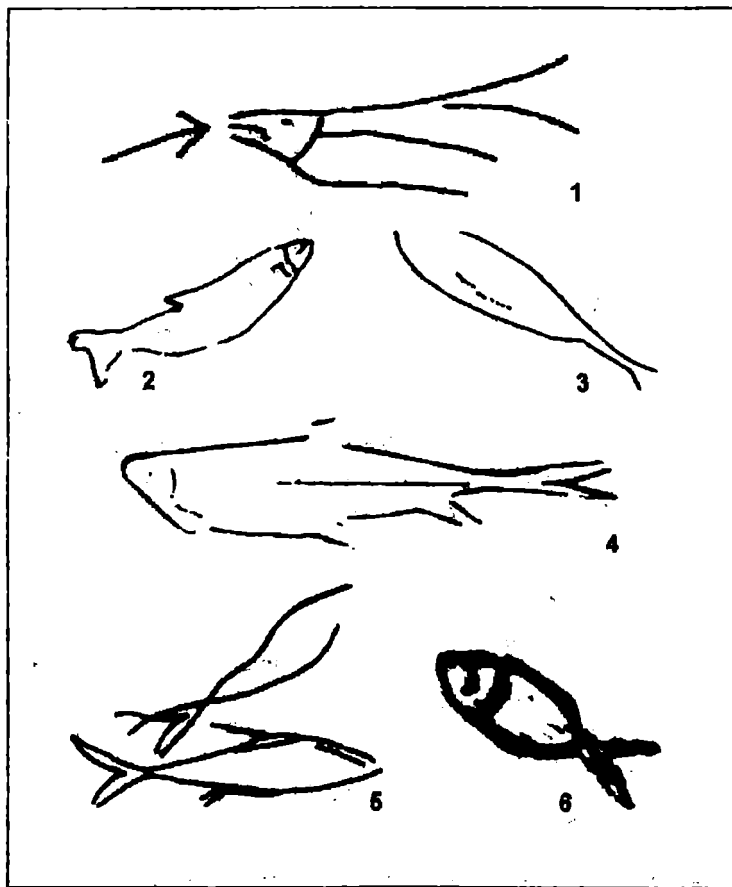

Fig. 4 Reprezentări ale faunei ihtiologice în arta parietală și mobilieră paleolitică din Europa – câteva exemple: 1 Fontarnaud, Franța; 2 Laugerie-Basse, Franța; 3 Chufin, Spania; 4 Laugerie-Basse, Franța; 5 Casarès, Spania; 6 Reignac, Franța (după Cleyet-Merle 1990, p. 56, 61, 65, 79) (scări diferite).

²² Al. Păunescu, *Cercetările arheologice de la Culna Turcului-Dubova*, în „Tibiscus”, 5, 1978, p. 33-36, fig. 14/1-5.

Și în cazul cârligului curb de la Dubova – „Cuina Turcului“, „lanțul operator“ al fabricării a parcurs, în linii mari, aceleași etape ca și în cazul pieselor precedente, etape comune procesului de prelucrare a materiilor dure animale în paleoliticul superior și epipaleolitic: debitajul, prin prelevarea unui fragment diafizar de os lung (metapod, femur, humerus, radius) prin percuție directă lansată (spargere); decuparea forme brute a cârligului (cu margini rectilinii) probabil prin șanțuire axială și oblică (burinaj), aplicată pe ambele fețe ale fragmentului de os lung; extremitatea proximală a fost modelată prin fracturare, realizată prin percuție sau prin flexiune; fasonarea, aplicată pe aproape întreaga suprafață a piesei prin raclaj axial intens, în scopul modelării forme definitive a corpului și amenajării extremității distale ascuțite; operația a modificat quasi-integral volumele anatomice ale suportului; se mai pot observa mici porțiuni ale fețelor anatomice la partea distală. Operația de raclaj a condus la producerea unor fațete specifice, observabile la partea proximală și la cea mezială; extremitatea proximală a rămas brută de debitaj. După terminarea raclajului s-a procedat la realizarea amenajărilor pentru aderența firului, sub forma grupurilor de creștături scurte de la partea proximală și mezială, acoperind marginea stângă și prelungindu-se și pe fața inferioară, spre marginea respectivă. Creștăturile s-au realizat prin recurgerea la tășul unei piese litice, de tipul lamei brute sau retușate. Faptul că aceste creștături de aderență se repartizează numai pe partea proximală și cea mezială arată intenția de fixare a firului prin legare pe aceste segmente ale corpului piesei.

Urmele de utilizare nu sunt clar decelabile; fracturarea la nivelul părții distale a putut surveni, așa cum am precizat deja, fie mult ulterior abandonului piesei, după înglobarea sa în sol (de aici putându-se formula concluzia după care abandonul a survenit atunci când obiectul era încă întreg), fie prin utilizare, datorită greutateii peștelui prins²³.

Ca analogii putem cita exemplarele provenind de la: Mezin, Rusia (paleolitic superior – fragment distal, morfologic foarte apropiat de exemplarul de la Dubova); Bedeilhac, Franța (paleolitic superior – la extremitatea proximală prezintă un șanț circular pentru retenția firului); Mas d'Azil, Franța (mezolitic); Plitziherbe, Plessow, Germania (mezolitic?)²⁴ (fig. 3).

Studiul artefactelor din materii dure animale de tipul cârligelor databile în epipaleolitic documentează cea mai veche atestare directă a practicării pescuitului activ (cu undița) în preistoria României (mileniile 12 – 10 B.P.). Sub raportul clasificării, ele ilustrează pentru prima dată în preistoria acestor regiuni ale Europei existența și utilizarea a două tipuri, ambele confecționate din os, având unele analogii în culturile paleoliticului superior și ale epipaleoliticului european: 1. rectiliniu – I A13 (cu două subtipuri: a. având margini convexe, fără amenajare de retenție a firului; b. cu amenajarea unei scobituri de retenție a firului); 2. curb – I A14. Din punctul de vedere al gradului de dificultate tehnică în execuție se remarcă modelarea exclusivă prin raclaj axial a forme accentuat curbe (semicirculare) a piesei de la Dubova – „Cuina Turcului“, morfologie mai rar întâlnită în repertoriul artefactelor din materii dure animale în paleoliticul superior și epipaleolitic. Acest din urmă fapt oferă o importantă bază de comparație cu piesele similare din punct de vedere funcțional, descoperite în

²³ Pentru diagnoza paleoantropologică a nivelului I al sitului cf. *supra*, nota 8.

²⁴ J.-J. Cleyet-Merle, *op. cit.*, p. 99, 137-138.

același sit, dar dateabile în neoliticul timpuriu și atribuite culturii Starčevo-Criș; acestea au fost realizate prin aplicarea unei scheme tehnice diferite²⁵. Piesa de la Dubova mai reține atenția și prin atestarea cea mai veche din aceste regiuni a utilizării striurilor de retenție pentru fir sau fibră, detaliu tehnic important atunci când se studiază originea și utilizarea uneltelor de tip compozit. În cadrul culturii mezolitice Schela Cladovei, aceste amenajări sunt curențe la partea proximală teșită a vârfurilor de săgeți, care se fixau în despicătura tije de lemn, legată apoi cu fibre vegetale sau de origine animală²⁶.

Artefactele prezentate și discutate în mod detaliat în rândurile de mai sus ilustrează soluțiile paleoeconomice optime de adaptare aplicate de comunitățile care ocupau în mod sezonier mediul riveran danubian în epipaleolitic, având drept soluții principale de achiziție a mijloacelor de subzistență exploatarea bogatelor resurse cinegetice și halieutice (piscicole) ale zonei Clisurii.

CONTRIBUTIONS À L'ÉTUDE DE LA PÊCHE À L'ÂGE DE LA PIERRE DE ROUMANIE: HAMEÇONS ÉPIPALÉOLITHIQUES EN MATIÈRES DURES ANIMALES

Résumé

L'ouvrage aborde pour la première fois dans la Préhistoire de Roumanie le problème des plus anciens outils de pêche active connus jusqu'à nos jours. À cet égard, on suit les exigences méthodologiques actuels de l'étude de l'industrie des matières dures animales (l'approche intégrée proposée par les *Fiches typologiques de l'industrie osseuse préhistorique*, élaborées sur la direction de Henriette Camps-Fabrer).

On analyse un petit lot de trois objets, c'est à dire hameçons fragmentaires. Ils ont été travaillés sur éclats diaphisaires d'os longs de mammifères de grand taille (probablement bovidés ou cheval) par percussion directe et par raclage axial intense et ont été découvertes pendant les anciens fouilles (1964-1969) conduites par C. S. Nicolăescu-Plopșor, V. Boroneanț et Al. Păunescu dans deux sites riverains placés dans la région des Portes de Fer du Danube et datés de l'Épipgravettien (ou „Tardigravettien d'aspect méditerranéen“, d'après Al. Păunescu) au 12 – 10 millénaires B.P.

Il s'agit de deux hameçons droits (le types *I A13 a* et *b*, selon notre classification), dont un (DCT/II 20) découvert dans le site de Dubova – „Cuina Turcului“, niveau II et ayant le corps lis; l'autre (OGI/I 3) provient de site de Ogradena – „Icoana“, niveau I et il a la partie mésiale étranglée, aménagement spécial pour la

²⁵ Cf. *supra*, nota 17.

²⁶ C. Beldiman, *Industria materiilor dure animale în paleoliticul superior, epipaleolitic, mezolitic și neoliticul timpuriu pe teritoriul României*, teză de doctorat elaborată și susținută în cadrul Institutului de Arheologie „Vasile Pârvan“ din București, vol. I, 2000, p. 178-185; V. Boroneanț, C. Beldiman, *L'utilisation de l'arc dans la zone des Portes de Fer du Danube durant le Mésolithique: le cas du site de Schela Cladovei/Drobeta-Tr.Severin*, comunicare susținută la Simpozionul internațional „Schela Cladovei-Lepenski Vir: 30 ans de recherches archéologiques“, Drobeta – Turnu Severin, decembrie 1995.

fixation du lien. Le troisième hameçon (DCT/I 40) est de type courbe (le type I A/4, selon notre classification) en provenance de site de Dubova – „Cuina Turcului“, niveau I. Ce dernier a permis de constater que sur son bord gauche et la face inférieure – les parties proximale et distale – ont été aménagés plusieurs groupes de petites entailles transversales peu profondes (ayant entre 2 et 5 entailles chaque), dont antérieurement ont été interprétés comme décor gravé. Dans notre opinion, ces attributs ont eu le but exclusif d'augmenter l'adhérence du lien (stries d'adhérence), en conditions où le hameçon n'a pas d'autre aménagement de retention à son extrémité proximale. Ainsi, il s'agit de le plus ancien cas d'utilisation de cette solution technique, constaté sur un objet en matière dure animale de Roumanie; plus tard, au Mésolithique de même région, les stries d'adhérence sont présentes presque invariablement sur les parties proximales des armatures légères en os (flèches). Pour les hameçons on connaît une situation semblable (objets ayant entailles sur la partie proximale) dans le même site, mais pour les artefacts appartenant à la culture néolithique de Starčevo-Criș.

Les artefacts étudiés ont été ainsi placés dans leur catégorie typologique et fonctionnelle réelle; on a pu conclure aussi sur la connaissance et application en première des solutions techniques efficaces dans la fabrication des objets en os, comme l'aménagement des stries d'adhérence. Toutefois, les objets prouvent d'une manière irrefutable la pratique de la pêche active (à hameçon) au bord du fleuve par les communautés qui habitaient la zone des Portes de Fer du Danube à l'Épipaléolithique, ce qui permet d'intégrer cette région dans l'aire européenne où on connaît des découvertes semblables.

Explication des figures:

Fig. 1. Hameçons épipaléolithiques en os de Roumanie: 1 Dubova – „Cuina Turcului“ (DCT/II 20); 2 Ogradena – „Icoana“ (OGI/I 3); 3 Dubova – „Cuina Turcului“ (DCT/I 40).

Fig. 2. Hameçons droits préhistoriques découvertes en Europe et exemples actuels: 1 La Gravette, France (Gravettien); 2 Rochereil, France (Magdalénien); 3 Isturitz, France (Magdalénien); 4 Hameçon en bois de Sud-Ouest de la France et ligature; 5 Hameçon en bois de Finlande et mode d'emploi (d'après Cleyet-Merle 1990, p. 85-87; Feustel 1973, p. 165, 202, fig. 125/2 et 156/1-2) (dessins sans échelle).

Fig. 3. Hameçons courbes préhistoriques découvertes en Europe: 1 Bedeilhac, France (Magdalénien); 2 Mezin, Pritzerbe, Plessow, Hohenferchesar, Gransee, Svaedborg, Russie, Allemagne, Suède (Paléolithique supérieur, Mésolithique, Néolithique) (d'après Cleyet-Merle 1990, p. 99, 137) (dessins sans échelle).

Fig. 4. La faune ichtyologique dans l'imagerie du Paléolithique européen (art mobilier et pariétal) – quelques exemples: 1 Fontarnaud, France; 2 Laugerie-Basse, France; 3 Chufin, Espagne; 4 Laugerie-Basse, France; 5 Casarès, Espagne; 6 Reignac, France (d'après Cleyet-Merle 1990, p. 56, 61, 65, 79) (dessins sans échelle).